

“ ‘स्व’ साकून सुरु करुन कविताचें क्षितीज विस्तृत करपी रचनाकार - प्रकाश पाडगांवकार ”

डॉ. चंद्रलेखा

रचनाकाराचो आनी ताचे रचनेचो प्रवास ‘स्व’ साकून सुरु जाता. पूण तो ‘स्व’ मेरेनच उरूंक शकना. सार्वजनीन जावप हें ताचें ध्येय आसता. समष्टि कडेन पावपाचो वेध घेवन जो कलाकार आपलो मार्ग तयार करता ताका आपलें गंतव्य स्थान - Destination मेळटाच. ‘स्व’ ची अभिव्यक्ति, अभिव्यक्त जाले उपरांत ती इतले फिशालकायेन गुंथून येता की आस्वादकाक ती आपलीच कशी दिसता. हें गुंथप देवस्थीत जालेंना जाल्यार ताचो प्रभाव रचनेच्या texture चेर, तिचे textuality चेर पडटा. फुलां गुंथून येतात आनी कपडो विणून तयार जाता. तशी कविता शब्द-चयनाच्या माध्यमांतल्यान गुंथून येता आनी विचारांच्या सुत्राच्या धाग्याच्या रुपान तिचें विणप आसता. खंयचो रंग, खंयच्या फुलां, पानां, वा ताळ्यां खातीर वापरचो हें जसो चित्रकार थारायता, तसोच कवी आनी विणपीय थारायता.

मूळ text म्हळ्यार संहिता वा पाठ आनी Intertextuality म्हळ्यार आंतरसंहितात्मकता - मेळून कवितेचो कपडो विणून येता. रचनाकार आनी ताचें रचनाविश्व आप आपल्या युगा अंतर्गत आपलो वर्तमान व्यक्त करपाचो प्रयत्न करतात. १९३० चें गोंय आनी १९७० चें गोंय, आयचें गोंय, आमचो देश, आमचें विश्व आनी ब्रह्मांड - सगळ्यांचें संवेदन बदल्लां. जिण आनी भास दोनूय वांगडाच प्रवाहमान आसतात. कोंकणी कवितेचो प्रवासूय हाका अपवाद ना. आयज आमचे जिणेंत आमी जीं उतरां वापरतात तांतूंत आमचे टॅक्नॉलोजीचो विकास दिश्टी पडटा. कम्प्यूटर आनी कम्प्यूटिंग सीस्टम, मीडिया, सेलफोन सारकीं साधनां, सॉफ्ट वेर पॅकेजिस, हांचो प्रभाव आयज सगळ्या भासांचे उतरावळीचेर दिश्टी पडटा. एसएमएस, मेसेजिस, पच्चीस नाइंटीनाइन, हंगरी क्या?, एकजीट पोल, पोल खोल, इंडिया शाइनींग, फिलगुड फॅक्टर, विदेशी मूळ, हिंदुत्व, आतंकवाद, यंत्रमानव, ग्लोबलाइजेशन, उदारीकरण नीति, आर्थिक सुधार, डेटाबेस आइटम, मास

मीडिया, मल्टीचैनल्स, मास कम्युनिकेशन, प्रदूषण, पर्यावरण, जैविक तत्वां, रासायनिक कोयर... अशीं कितलींशींच उतरां आयज भारतीय भासांनी घोळून भारतीय जाल्यांत. आर्य-अनार्य संस्कृती भरसल्या तशेंच येवरोपी भासांतले शब्द, भारतीय भासांनी एकरूप जाल्यात. आमकां भारतीय मनशांक ‘वसुधैव कुटुंबकम्’ विश्वभारतीची भावना खूब आवडटा, पूण ही संकल्पना

ग्लोबलाइजेशनाच्या, उदारीकरणाच्या ह्या युगांत खंय तरी फाटीं पडटा अशें म्हाका दिसता. कारण भारतीय संकल्पना समाज, मानव, विश्वबंधुता हांचेर उबी आसा. पूण भूमंडळीकरणाचो ग्लोब ही एक आर्थिक अर्थशास्त्रीय संकल्पना.

पुराय विश्व कुटूंब जाता तेन्ना सामाजिक आनी कौटुंबिक संबंध वाडटात. मानवीय संदर्भांत मनीस लागीं लागीं येतात पूण भूमंडळीकरणाच्या संदर्भांत शास्त्रीय नदरेन मनीस आर्थिक तत्वांचोच विचार करता. आर्थिक फायद्या खातीर अर्थशास्त्रीय मन व्यापाराचोच विचार करता. मनिसूय व्यापाराचेंच साधन जाता. उपभोगी आनी उपभोक्ता जाता. उपभोक्त्याच्या ह्या बाजारांत सामाजिक वा कौटुंबीय संबंध वाडूंक पावना. हांगा

बाजारवाद आपलें स्वरूप दाखयता. “कसाय जसो हातांत सुरो घेवन, सांगता गजाली बोकडेक अभयाच्यो / तशीं हीं शांततायेचो उद्घोष करपी राष्ट्रां निर्मितात भिरांकूळ शस्त्रां-अस्त्रां” - पान २. हे यादवास्थळींत ‘यदुनंदन’ कांयच करूंक पावना, कारण दुसऱ्या महायुद्धा उपरांत ईश्वरा विशीं आमचें चितनूच बदल्लां. मनशांच, मनशांचो बळी घेतात. इराकी राजकारण आमच्या ह्या काळाचें एक ज्वलंत उदाहरण. शस्त्रांचो बाजार मांडून हींच मनशां निःशस्त्रीकरणा विशीं उलयतात, कथनी आनी करणी एक नासता तेन्ना ‘भारत’, ‘महाभारत’, ‘विश्वभारत’ वा ‘आंतरराष्ट्रीय भारत’ कोणाचेच परिस्थितींत बदल जावचो ना. आमी आमचीं मूल्यांच ‘पावणेक लायल्यांत’. देखून आमी फकत महात्मा गांधींचे पुतळेच उबारतलीं, कारण

गांधी, टॉल्स्टॉय, सोक्रेटिस, पैगंबर, ओलिया कोणाचीच मूल्यां मनशान आपले जिणेंत हाडपाचो यत्नच करूंक ना. आयज सगळ्यांक आप-आपले 'कोट' पान ३ - सांबाळून रावचें पडटा. ओरसद जियेवपा खातीर कोटा शिवाय पर्याय ना. व्हांवते न्हंयेचो संदेश आनी वास्तविकता विखाळ आसा. हीच आमची समसामयिकता. जो कलाकार आपल्या वर्तमाना विशीं सजग आसता तोच ताचें विश्लेषण करपाचो यत्न करता. कारण भविश्या विशींचें चिंतन वर्तमान काळांतच जाता. प्रकाश पाडगांवकार आपली संवेदना आपल्या वर्तमानांतूच स्थापित करून, आपलें 'स्व' चिंतन 'स्व' तत्वांतल्यान सुरू करून, सार्वजनीक जावपाचो प्रयत्न करता आनी ताका सफळतायूय मेळटा. सफळ कलाकाराची सफळताय म्हळ्यार 'स्व' चो स्वर अशें रितीन आळोवप की तातुंतल्यान समष्टि, समतेचें संगीत उत्पन्न जावंचें. मातयेचें संगीत मातयेच्या हातांनी कवितेच्या पियानोचेर ध्वनित जाता तेन्ना 'जिणच एक परमळीत कविता' जाता. मातयेचें हें संवेदन - पान ७ वाचतना संत कबीराच्या तत्त्वज्ञानाचो उगडास जाता - 'माटी कहे कुम्हार को तूं क्या रोंदे मोहे, एक दिन ऐसा आएगा मैं रौंदूंगी तोहे...'

'जिणेचे उत्क्रांति' चो संदेश दिवपी कवीच्या 'घरांत साहित्याची परंपरा नासत' पूण मानवीय जीण आनी मानवीय संवेदन हांचो 'चांदोबा' हांगा आपलें वैचारिक चान्न पातळायता. नाटक, इंत्रूज, तियात्र, कांतारां, भजन, आरती वांगडाच ग्रामोफोन संवेदन प्रेरणास्थान तशेंच मूळस्थान घेवन आपलो काव्यमय संवसार रचता. 'उजवाडाचीं पावलां' मारपाची सुरवात ह्या कवीन १९७६ त केली. आपल्या काव्यमय उजवाडांत औद्योगीकरणाचें जाळें पळेलें, वास्कोचीं झाडां 'तांबडें न्हाण न्हातात', सूर्या नारंगी जाता, जुवारीचीं ल्हारां प्रदूषित जातात, कामेन्यांच्या वांट्याक 'धुल्लो खावप' येता, वास्को रासायणिक खतखतें जाता, बेसूर जाता. हें सगळें कवीन अणभवलां. औद्योगीकरणाची न्हंय गरजेची, पूण वांगडाच पर्यावरण राखणूय तितलीच महत्वपूर्ण. हाचें संतुलन आमी वगडायलें जाल्यार मनशाक ताचे वायट परिणाम भोगचे पडटले हें कवी जाणा.

हो काव्य संग्रह १९७७त प्रकाशित जाल्लो. आयज आमी २००४त जियेतात. वास्कोंत व्हांवपी जुवारी आनिकूय प्रदूषित जाल्या. सिमेंट काँक्रीटचें जंगल आनिकूय वाडलां. शैलीचे नदरेन विचार केलो जाल्यार 'वास्कोयन' दीर्घकविताच जाता, जातूंत वास्को संवेदन वेग-वेगळ्या रसायणाच्या माध्यमांतल्यान व्यक्त जालां. पाडगांवकार 'म्हजे कवितेचो प्रवास' बरयताना बरयता - "म्हज्या हातांतल्यान सपसप कविता बरोवन जायनात" - हें बरोबर. पूण जितल्यो बरोवन जातात तातूंत जिवसाण आसता, तातूंत आमचो वर्तमान प्रतिबिंबित जाता. घडये ह्या वर्तमान संवेदनाक लागूनच बदलिल्लो वर्तमान आनी जीण, बदलिल्लें संवेदनूय जोडटा. अनुभूति तत्व, अभिव्यक्ति बदलता.

कवीक ह्या बदलाची जाणविकाय आसा आनी ती खूब सभाविकूय आसा. 'उजवाडाचीं पावलां' आनी 'हांव मनीस अश्वत्थामो' हांचो वर्तमान एक ना, तशेंच 'सर्ग घडपाक...' आनी 'कविता काळ रेल्वेच्यो...' सभाविकपणानूच आपलो बदलिल्लो वर्तमान व्यक्त करतात. मनःस्थिति आनी संवेदन अन्योन्याश्रित आसता. कवीची काव्यात्मक आनी जीवात्मक उत्क्रांति हांगाच आसता. परिस्थिती मनशाक घडयता. वांगडाच ती जिणेची जडणूय आसता. प्रकाश पाडगांवकार आपल्या काव्य प्रवासांत 'व्हांवती न्हंय काळाची...' ह्या काव्य संग्रहांत काळप्रवाह, न्हंय प्रवाह आनी जीण प्रवाह अनुक्रमान समय सातत्य, प्रवाह सातत्य, आनी जीण सातत्य व्यक्त करता, जें व्हांवत रावता पूण व्हांवून वचना. कितें तरी उपेगी तत्व वेंचून काडटा, कवीक घडयता.

जिणेची जडण-घडण प्रक्रियाच कवीची रचनाप्रक्रिया जाता. जिणेचें ज्ञान संवेदनात्मक ज्ञान जाता, आपले जडण-घडण प्रक्रियेचो आधार घेवन हें संवेदनात्मक ज्ञानच, ज्ञानात्मक संवेदन जाता आनी तें पद्य वा गद्यमय रूप धारण करता. संवेदना कलाकारच्या प्रतिभा पिंडा प्रमाण आपलें रूप धारण करता. ज्ञानात्मक रूप वय वाडटा तशें परिपक्व जाता. परिपक्व ज्ञान परत जिणेचें संवेदन बदलता. ही क्रिया-प्रक्रिया निरंतर सातत्यान घडत रावता. कलाकार आपली ज्ञानदृष्टि विस्तृत करता, संवेदनूय विस्तृत जाता. एक वेगळें क्षितिज दिसता. दर्शन बदता, दार्शनिक दृष्टिय बदलता. "धर्मासम्मेलन, जातीसम्मेलन, रेल्वेच्या डब्यांत भरप" हें संवेदनच जाती कातीच्या भेदभावाक हुलपायत काळ रेल्वेचेर नवे रूळ बसोवपाचें कार्य करता. प्रकाश पाडगांवकाराचें खाशेलेपण म्हळ्यार मनीस जिणेचें खिणयाळें तत्व. खिणां खिणांत प्रकृति आनी मनीस दोनूय बदलतात आनी सतत बदलपी ह्या ब्रह्मांडांत आपूणय अजरंवर ना हाची जाणविकाय कवीक आसा. प्रकृतिच्या पंच महाभूत तत्वांतल्यान मनशाक ही कूड मेळटा, तातुंतच ती वाडटा आनी तातुंतच ती विलीन जाता. मनीस महान न्हय, काळ महान, म्हणुनूच कवी म्हणटा - "धर्तरेवयलो एक दीस म्हाकाच कुशीन काडटलो." हें आत्मभानच म्हत्वाचें. हाका लागून कवी आपणाले कवितेंत अहंकारी तत्वां आसपावन घेना. पूण आत्मभान, जागरुकताय, ल्हानपण, सापळ्यांचो बाजार, बोमाडे, रगताचो धर्म हे तरेचें चिंतन करता.

आपल्या भुरगेपणांत सावन कवीक प्रतिष्ठित आनी मानेस्त गनशांचो सांगात आनी सहवास मेळत रावला. हाका लागून ताका आपले काव्य गूण विकसित करपाक बरेंच प्रोत्साहन मेळ्ळां. कोंकणीच्या शिबिरांतल्यान सामाजिक प्रबोधन घेवन ह्या कवीन आपली काव्यप्रतिभा आनीक परिपुष्ट केल्या. कोंकणी भाशा मंडळाच्या विश्वविद्यालयांतल्यान तयार जावन भायर सरिल्लो हो कवी आपल्याचेर खूबश्या मानेस्तांचो, विद्वानांचो जो प्रभाव पडला ताका सहज मान्यताय दिता. भौ. रवीन्द्रबाब

केळेकारांनी 'भज गोविंदम्' स्तोत्राचेर केल्ल्या भाष्यान पाडगांवकारांक मंत्रमुग्ध केल्यात. डॉ. एस्. एम्. कुलकर्णी कडल्यान इंग्लीश कवितेची, तशेंच महायोगी श्री. अरविंद हांच्या साहित्याची वळख तांकां जाल्ली. प्रो. सोमनाथ कोमरपंत ह्या कवीक, 'समाज सन्मुख आत्मसोद घेवपी, जिविताची खर वळणां पार करून कवितेचो समृद्ध पांवडो गांठपी रचनाकार' म्हूण चितारतात.

ह्या कवीचो पिंड मानवतावादी. हाचो दिश्टावो ताच्या सगळ्या काव्य संग्रहांतल्यान जाता. कोंकणी कवी दो. मनोहरराय सरदेसाय 'लोकशाय' कवितेंत लोकशायेचीं नवीं परिमाणां दितात. तशेंच प्रकाश पाडगांवकार 'राजचित्र', 'रगताचो धर्म', 'म्हज्या देशाचो ग्रायंडर - मिक्सर', 'म्हज्या देशांतले राखीव जागे', 'महात्मा गांधीच्या पुतळ्या लागीं', 'पिठाची गिरण' ह्या कवितांतल्यान आपलो आशय, आपल्या वर्तमानांत व्यक्त करून ताका नवीं परिमाणां दिवपाक सफळ जाल्यात. तांच्या ह्या काव्यसंग्रहांत 'मळब' लेगीत आदलें उरूंक ना. मुदार जायत जायत आयज थंयूय बी कोयरच कोयर जाला. 'मळब' आनी 'कोयर' चें हें संवेदनच आयज ह्या टॅक्नॉलजीच्या युगांत, पर्यावरण प्रदूषणाचें पुराय ब्रह्मांडा विशीं विस्तृत चिंतन दिता. मनीस प्रकृति कडल्यान फकत घेतच रावला, परतफेड करपाचो विचार ताका येचना. हाचे वायट परिणामूय मनशांक भोगचे पडटात, आनिकय भोगचे पडटले. 'लक्षवेधी मिरांकूळ क्षेपणास्त्रां मनीस कुळयेक रेंवटांतल्यान रेंवटा कडेन व्हरतात.' (पान ४२) रासायनीक अणुशस्त्रांचो संहार सगळ्या बाटारांनी पसरला. उवाळिल्ल्या यानां रॉकेटांच्या प्रदूषणांत पुराय ब्रह्मांड ग्लोबलाइज्ड जालां. जगावेगळे दोळे - पान ४५ - आयिल्ल्या कारणान कवीक सगळें अजापाचेंच दिसता. 'बोमाडे' पान ४९ - जिणेचें कुवाडें सुटना. ह्या 'सापळ्यांच्या बाजारांत' 'आमी मनीस म्हूण एकामेकांक वेंगोवया... मनीसकायेच्या एकवटाचें झाड लावंया.' पान ५५ - हो संदेश कवी हांगा दिता. खरो मानवीय धर्म होच. बाकीचे सगळे धर्म आडवळणार आंगार येवन पडिल्ल्यो वस्तू आसात आनी तांकांच आमी आमचे जिणेचीं वस्त्रां मानून घेतल्यांत. पान ४, तो सांगता.

साहित्यिक कृतिचें वाचन करता आसतना तातुंतलो आशय आनी आकार हाचेर विचार करचोच पडटा. कारण आशय ताचो भाव पक्ष वा अनुभूति पक्ष थारायता. कलाकार कितें व्यक्त करूंक सोदता आनी कित्याक व्यक्त करता, कसो व्यक्त करता, हें ताचे संस्कृतिचेरूय आधारून आसता. मनशाचो विकास ताच्या समाजा अनुरूप जाता. पशु पक्षांचो विकास जायना. पक्षी आपलें घोंटेर सुव्यवस्थित बांदतात. तातूंत कला आसता. पूण प्रकृतिंतली जीव सृष्ट जे रितीन आदीं घोंटेर बांदताली तशीच आयजूय बांदता. तातूंत कांयच फरक पडूंक ना. मनशाचो इतिहास सांगता की मनीस जसो जसो, आपल्या

हातांचो, आपल्या बोटांचो उपेग सुरेखपणान करपाक शिकलो तसो तसो आनीक कुशळतायेन, कलात्मकतायेन, कलात्मक वस्तू करपाक लागलो. फातरा युगांत तो फातराचो उपेग आपणाले राखणे खातीर करतालो. चित्रां काडपाकूय करतालो, खेळणीय करतालो. धातू युगांत, धातूचो साथ घेवन, वेगवेगळ्यो वस्तू करूंक लागलो. शिल्पाकृति, घरां, त्या काळांत आशिल्लीं, आयजूय आसात, पूण तातूंत खूब बदल आयला. कारण मनशा कडेन आपली कल्पना शक्तूय आसा. एका काळांत चक्र सोदून आयज मनीस सुपरसोनीक जेट, अवकाशयान घेवन खूब फुडें पावला. आयज अवकाशयात्री मंगळाचेर वचून आयला. जिणेच्या सगळ्या क्षेत्रांत हो विकास दिसून येता. जीण, अनुभूति आनी अभिव्यक्ति बदलत रावल्या. प्रकाश पाडगांवकार आपल्या कोंकणी काव्य प्रवासांत आपले कल्पनेचो आधार घेवन आपल्या आशय तत्वाक आकार दिवपाक वेग-वेगळ्या तरांनी प्रयत्नशील दिसता. 'वास्कोयन' संवेदन फुटपाथावासी लोकां वांगडाच बायणाच्या रंगमहालाचेंय आसा. इतलेंच न्हय, तांची सामाजिक जाणविकाय ताका चिंतन करपाक लायता - "नखत्यांच्या ह्या बाजारांत ही रुपेस्त चली कोणाली?"

'हांव मनीस अश्वत्थामो' काव्य संग्रह 'देवळांतले मुर्ती' भितरलो देवाचोच घुस्मुटमार व्यक्त करता. 'खेळपाक वाटकुळो चंद्र जाय म्हूण हट्टीपणा करपी राम, जर अर्घा पोटार वाडपी भुरगो आशिल्लो जाल्यार चंद्राक दुदाची रिती बाटली समजुपाचो'. रामाचो हो नवो आविष्कार. चंद्राक 'खेळणें' आनी चंद्र 'दुदाची रिती बाटली' लेखून भावनात्मक सौंदर्यतत्वाक कवी मानवीय सौंदर्य तत्वांतल्यान व्यक्त करता. खुरीस घेवन राम वा जेजू, मागदालीन, खिळायल्लो जेजू, भिकारी बुद्ध सारकीं चित्रणां समन्वयात्मक कलात्मकतायेक लागून देवा विशीं मानवी चिंतन करतात. कवी आपलो काव्य-कल्पना संवसार विस्तृत करतना वांगडाच परिपक्वूय करता. कोंकणी काव्य जगतूय हाकाच लागून समृद्ध जालां. कवीचें हें संवेदन दुसऱ्या महायुद्धा उपरांतची देणगी आसा. तरी ताचो राम हातांत मोबायल घेवन हनुमानाक एसएमएस धाडना. चवथीक वर्सान वर्स गणपतीचे मुर्तींत आमी विकास दाखयतात. ताचे प्रतिमेंत आयच्या काळाचें संवेदन आमची मिथोग्राफीय बदलता. ताचें उदाहरण ह्या काव्य संग्रहांत मेळना. तरी पूण "व्हांवती..." चें काव्यविश्व आपल्या आकारगत संवेदनांत नवे नवे शब्द प्रयोग करता आनी ताका लागून ताची बिंबात्मकता आनीक सघन जाता. असली सघन बिंबात्मकता जेज्वित स्वामि सुप्रियाच्या कवनांत - 'अस्तन्तेर' - (१९९७) काव्यसंग्रहात दिश्टी पडटा. जे. बी. मोरायस हांचो काव्य संग्रह "भितरलें तुफान" हांतले बिंबसृश्टी परसूय प्रकाश पाडगांवकार हांची बिंबात्मकता सघन जाल्या. शब्द आनी बिंब एकदुसऱ्याचेर अवलंबून आसता. कविता शब्दांतल्यान आपलो आकार ग्रहण

करता. शब्द-शक्ति जर घात, प्रतिघात रूपांत उचित स्वरूपांत
वेंचून येता तेन्ना ती सघन बिंब चित्रीत करपाक सक्षम आसता.
शब्दा भितरली अभिधा, लक्षणा, व्यंजना बदलपी कवीचें शब्द
संयोजन अशें आसा -

जातीं-जातींच्यो वेगवेगळ्यो संघटना, सुपीक तकलेंतल्यान
विचार, कल्पनेचो बाजार, मेल्ल्या नुस्त्यावरी उफेत कूड दर्यार,
जनरेटराचो प्युज गेल्ल्यावरी पडत कूड निष्ठाण, ओरॉद जियेवप,
नांव चलतें नाणें जालें, मातयेच्या बाजारांत मातयेचीं वांटपणां,
जिणेक हिरोशीमाचें गिराण, मळब मुदार जावंक लागलां,
अॅटम बॉम्बा सारकीं विघ्नां, फूल काळजार कळो जावन न्हिदलां,
फ्रिजांतली बाटली कशी गोठयता, सूर्य सुस्तेत बसला, बाग
फुलांची झेला-झेलाद जाल्या, सरणाचेर न्हिदप, सुर्याफाटीर
काळखा वोजें, भावना उक्तावपी हात, मनांत हायड्रोजन फुटप,
पृथ्वीच्या बॉलाक खोंट मारप, सात समुद्राची चूळ, पांदऱ्या
पांदऱ्यांनी जियेवप, मळबाचो पांदरो, अचेतन पांदऱ्यांत मनीस
बंद, मळबाचें जनेल, नवलायेचें घर, वाऱ्याचें दार, खरो धनी
हे इमारतीचो, यादस्तीच्या पड्ड्या फाटल्यान पडून, आषाढी
पांवळी रडटा, उतरां सैम फुलैणारो, जीण जेट विमानां भशेन
धांवता, पांचवो चार श्रावण जावप, तरणीं मदेल्लीं ल्हारां,
दांबरी रस्ते तळतळतात, उज्याचें जोगूल नाचता, म्हज्या दोळ्याक
जाय न्हाण, हाडामासांचो सजिल्लो सांपळो, यंत्रयुगाचो महारथ
अंत्राळारय तासां मारता, कारखानदार बल्ब, पिटाच्या नशिबाची
पावणी, पिराय भरून ताची चाळण जाल्या, कार्बन पेपराचे
जिणेचें चित्र, वसुंधरेचें प्रसवण, कोयर मेल्ल्यांच्या हाडांचो,
गॅसिचो कोयर, वांजुड्डे विचार, मातयेचीं रितीं आयदनां, स्वयं
उजवाडान भरून ल्हव ल्हव जावप, अदिश्ट प्रवाहाचो शॉक,
राखीव जाग्यांच्यो सोतीं, वर्तमानपत्रां संदेश पावोवपी वाहनां,
दारांत रकपी उदार कुपां, शार अटग्या बिल्डिंगांनी घुस्पलां,
मनीस बाटल्यांनी बंद जातले, धर्तरेच्या गर्भांतलो कार्यान्वित
रिमोट कंट्रोल, चित्र जिणेच्या संग्रहालयांत, चित्राचेर प्रवाह
चितारप, म्हज्या देशांचो ग्रायंडर मिक्सर, कोडू फळांचो समन्वय,
रगत एकामेकांचे कुडींत व्हांवतें दवरुंक, स्पर्शाची याद धुपयताना,
काळाचें रंगता पेणें, मातयेतलें सृजन रंगांनी प्रसवता, हांच्या
कमराक बाग, अस्तित्वाचीं विद्युतकंपनां, तरसाद लखलखीत
उजवाडा दु-धारीची, स्तब्ध काळखी म्हासागर.

मानवीय कार्यकलाप व्यक्त करपाक आतां मेरेन वाचीक
आनी लिखित भाशेचो उपेग जातालो. ह्या सायबर युगांत
आतां तिसरें माध्यम म्हळ्यार 'माउस इस द मीडियम' जालां.
संचार प्रौद्योगिकीचें हें माध्यम मुद्रण माध्यमा परसूय चड
वैश्विक आसा. हाका उत्तर आधुनिक माध्यम म्हणूं येता.
सभ्यतेची नियती सायबरांत संक्रमित जावपाक बाध्य जातली
तेन्ना कवितेचो नवो पाठूय वेगळो जातलो. टॅक्स्टची परिभाशा
बदलतली. हें सगळें मुखावेल्या काळांत जातलेंच तेन्ना कवी

आनी कवितेक सायबरमेनिया जाले बगर रावचो ना. विश्व,
भास, कविता नवें रूप धारण करतलीं. भाशे वांगडाच कवितेचें
आंतरिक रहस्य उकतें करपाक बिंबविधानूय तितलेंच महत्वपूर्ण
आसता. 'व्हांवती...' काव्य संग्रहांत मिथकां संबंदान एकूय
कविता ना. अश्वत्थामाचें साधारणीकरण करपी ह्या कवीन हो
विशय, ह्या नव्या काव्य संग्रहांत हाताळूंक ना. भाशेच्या
माध्यमांतल्यान जें सघन बिंब द्रष्टव्य जाता ताचें स्वरूप अशें
आसा -

- 'महात्मा गांधीच्या पुतळ्या लागीं' कवितेंत बिंब आनी
प्रतीक दोनूय वांगडाच आसात.

... तुजे पुतळेच उबारले,
आमचे सोयीखातीर, आमचे खाजीखातीर
देखूनच जेन्ना तुजो पळयतां हांव पुतळो
ह्या शाराच्या गजबजिल्ल्या तिठ्यार आशिल्लो
... पावणेक दवरलेले वस्तीभशेन दिसता.

- 'मळब' कवितेंत

- आयज मळबांत भोंवतात
गुपीत यानां रॉकेटां...
- मनशां वांगडा तेंय जावंक लागलां
विस्वासघातकी, स्वास अंडुपी...

- 'चार कविता'

झेला-झेलाद बाग फुलांची
झेला झेलाद हांव जालां
ताळयेर काल फुलिल्लें फूल
काळजार कळो जावन न्हिदलां

- 'काळखाचें पांगरुण'

काळखाचें पांगरुण
रातीचे बाज्जेचेर
म्हाका पुरायेन धांपता

- 'राजचित्र'

... आपल्या तोंडा-तोंडानी उतरां घुंवडावन
ह्या तीन तोंडांच्या राजचित्रां भशेन
लोकांक स्थितप्रज्ञ कशे पळयतात.

- 'केन्ना केन्ना'

केन्ना मनांत हायड्रोजन फुटून
जाता दिसता गोबर म्हजे अस्तित्वायेचो
पृथ्वीच्या बॉलाक खोंट मारून
उडयल्ल्या भशेन

- 'सांजेच्या पारा'

... हांवय तेन्ना सुर्यावरी / थकिल्लों आसतां / पुणून
जेन्ना / जुवारीचीं तरणीं मदेल्लीं ल्हारां / श्रावण
झडीचें उदक पियेवन मातून / फेरीबोटींत म्हजे
पांय धुवंक येतात / तेन्ना हांव / रानांत फुलिल्लो

पांचवोचार श्रावण जातां / आनी म्हजीं गात्रां / नवे
उर्बेन सळसळायतां

- 'मायेमोगाचो निरोप'

कार्बन-पेपर टायपरायटरांत / पर्तुन पर्तुन जायतितले
फावटी घालून काडून / तो चाळण जाय मेरेन
वापरतात...

- 'अर्थ'

यंत्रयुगाच्या महारथान / अंत्राळाकय मारल्यां तासां

- 'म्हाका दोळे...'

...पळयतां हांव देवाची मूर्त / तेन्ना ती मुर्तय म्हाका
दिसता / हाडांचो सांपळो सत्व नाशिल्लो.

- 'पत्र'

...मन खंयच्यातरी अदिश्ट प्रवाहाची / वाट पळयता.
/ हो प्रवाह येवन म्हाका शॉक दितलो / आनी हांव
भायल्यान - भितरल्यान / घसाघसा हालतकच /
म्हाका म्हजेंपण मेळटलें.

- 'म्हज्या काळाचोच...'

जिणेच्या दिवपा घेवपांत आपटतात मनीस
मिरयतल्या सुवार्थांचे बुरखेच पिंजता

- 'मराठावाडा भुंयकांप'

सुस्त शांत न्हिदिल्ल्या रातीच्या पांगरुणां पोंदा
हीं कसली अदृश्य जोगलावणी
कोणें केलो हो भुंयकांप हाडपी
धर्तरेच्या गर्भांतलो कार्यान्वित रिमोट कंट्रोल?

- 'आत्मसोद'

आत्मसोदाचें घर एक एक हुपतना
म्हजे भितरल्या स्तब्ध काळखा म्हा-सागरांत
हांव शेणशेणत गेलों
आनी म्हज्या अस्तित्वाचीं
विद्युत कंपनां भायर सरूंक लागून
आयलीं म्हज्या हातांत
तरसाद लखलखीत उजवाडा दु-धारीची

'पिठाची गिरण', 'पार्टी', 'म्हज्या देशाचो प्रायंडर-मिक्सर'
सारक्या कवितांनी समानतावादी, मानवतावादी आशय
आशिल्ल्यान ताचो आविष्कारूय मल्टी डायमेंशनल जाला.
'चित्र भारतवर्साचें' कवितेंत पाडगांवकार मनीस जातीचें चित्र
जिणेच्या संग्रहालयांतल्यान हिमालय चैतन्य प्रवाह चितारता
आनी विशमतायेची वास्तविकताय उजागरित करता -

... आनी संवसाराक मनीसजातीच्या व्हडपणाच्यो पोक्यो
गजाली आयकयत / विशमतायेचीं कोंडां आमचे मजगतीं
कितली मातोवंक दिवपाचीं?

'पिठाची गिरण'चें तत्वगिन्यान -

...ह्या पिठाच्या गिरणीचें / व्हड आनी उंचेलें

तत्वगिन्यान? जी आपणाल्या पोटांत / बारीक मोठ्या
सगळ्या मनशांचें दळप / कसलोच आडपड्डो
दवरीनासताना करता. / व्हड मानवतावादी
अंतरस्कर्णान.

संबंध कवितेंतल्यान भारतीय संस्कृतिचें संगीत 'कॉलनी'
आनी 'गिरण' हीं प्रतिकां व्यक्त करतात. कविता जितली
प्रतिकात्मक तितलीच बिंबात्मकूय बी आसा. भेदभाव सामान्य
मनशा कडेन ना पूण 'विशिष्ट मनशांकडेनच' आसा.

'मूय आनी हांव' कविता आत्मभान परगटावपी आसा.
'अहम् ब्रह्मास्मि' वांगडा 'तत् त्वमसि' ची जाणीव करून
दिता. इल्लीशी मूय आनी तिचें तत्वचिंतन सनातन आनी
समानतायेचें आसा. 'अज्ञाना'चें आत्मभान दवरून आपलो
सोद करपाक ती आमकां प्रवृत्त करता. इतल्या व्हडल्या ब्रह्मांडांत
रचणाऱ्यान सगळ्यांक रचल्यांत. थंय मनशान ल्हान, व्हड,
जाती-कातीचो भेदभाव कसो उबो केलो? मानव आपल्या
मानवीय धर्म संवेदनांतूच महान जाता. रगताचो धर्म व्हांवत
रावपाचो आनी एकामेकांचे कुडींत जीण व्हांवती दवरूंक
आधार दिवपाचो.

'रगताक लागना भास, भेस पंथांचें सुयेरसुतक.'

'व्हांवती न्हंय काळाची' मनशाक कसलें 'सुतक' लागलां
हाचे विशीं चिंतन करता. मनीस जातीच्या उत्कर्षाची नांदी
कवी सोदता पूण ती फकत भौतीक प्रगती भितर मेळची ना.
यंत्र, मशीन, विज्ञान सगळ्यांचो उपेग, सगळ्या मनशांक
समान रुपान मेळूंक जाय. आयचो मनीस बाजारवादांत बाजारी
जाला. आपलें ध्येय पावणेन काडीत, फिट्रिसां चलयत तो
आपआपली भाकरी भाजपांत गुल्ल जाला. सात्वीक भाव ना..
'सांवकार' आनी 'सरकारांत' कांयच फरक उरूंक ना. शोषण
करप हो वैश्विक बाजाराचो ट्रेडमार्क जाला. देखून आर्थिक
सुधारा वांगडा सामाजिक, मानवीय सुधारूय गरजेचो आसा.
भूमंडलीकरण नेटच्या जाळ्यांत किलोमिटरांचें अंतर कमी
करता पूण मनशाक मनीसपणा पसून पयस व्हरता. आमकां
सुधार जाय पूण व्हांवपी काळ न्हंयेंत मनशांचो उत्कर्ष जाय.
आमी त्या प्रवाहांत प्रवाहित जावंक जाय. खरेंच 'शुभाऽस्ते
पंथान् सन्तु!'

व्हांवती न्हंय काळाची

प्रकाश पाडगांवकार

वास्को : 'सृजन-विश्व' प्रकाशन २००३

पानां : ९४, मोल : १२०/-

